

فلسفه دگراندیشانه پول

و تحلیل اقتصاد ایران
در چارچوب پسا کینزی

سرشناسه	: شکرآبی، سید امیرحسین، ۱۳۷۴-
عنوان و نام پدیدآور	: فلسفه دگراندیشانه پول و تحلیل اقتصاد ایران در چارچوب پساکینزی / سید امیرحسین شکرآبی.
مشخصات نشر	: تهران: آماره، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	: ۳۲۶ ص.
شابک	: 978-622-5286-28-3
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۳۱۴ - ۳۲۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: سیاست پولی ت ایران -- Iran -- Monetary policy مدیریت نقدینگی ت ایران -- Iran -- Cash management سیاست پولی -- Monetary policy مدیریت نقدینگی -- Cash management
رده بندی کنگره	: HG۲/۱۲۲۰
رده بندی دیویی	: ۴۹۵۵/۳۲۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۷۹۰۸۲۳

فلسفه دگراندیشانه پول

و تحلیل اقتصاد ایران
در چارچوب پسا کینزی

سید امیرحسین شکرآبی

نشر آماره
Nashre Amareh, MMXXV

نشرآماره

عنوان کتاب: فلسفه دگراندیشانه پول و

تحلیل اقتصاد ایران در چارچوب پساکینزی

نویسنده: سید امیرحسین شکرآبی

شابک: ۳-۲۸-۵۲۸۶-۶۲۲-۹۷۸

نوبت چاپ: اول تاریخ چاپ: ۱۴۰۳

تیراژ: ۳۰۰ نسخه

هرگونه کپی برداری، اسکن و میکروفیلم،

جزئی یا کلی بدون اجازه و رضایت مکتوب

نشرآماره ممنوع بوده و پیگرد قانونی دارد.

محتوای اصلی کتاب بازتاب اندیشه‌های

پدیدآورنده توسط ناشر می‌باشد و مسئولیت

درستی آن به عهده ایشان می‌باشد.

ش تمامی حقوق چاپ و نشر برای نشرآماره

محفوظ است.

Title: Heterodox Philosophy of Money

Author: A. ShekarAbi

ISBN: 978-622-5286-28-3

The 1st Edition Published: 2025

Circulation: 300 impression

No portion of this book may be reproduced, by any process or technique, without the express written consent of the publisher (Amareh Press).

The views expressed in this book represent those of the individual authors and editors. These views do not necessarily reflect endorsement by the Publisher (Amareh Press).

ALL RIGHTS RESERVED: for the Amareh Press.

دفتر مرکزی نشرآماره: تهران، میدان انقلاب، خیابان انقلاب، ابتدای خیابان دوازده

فروردین، پلاک ۳۱۶، واحد ۴ تلفن ۴۳۹۱-۸۷۶-۰۹۳۶

برای آگاهی از اطلاعات بیشتر به وب سایت نشرآماره مراجعه کنید:

www.nashreamareh.ir

قیمت: ۲۹۰ هزار تومان

تقدیم به

«همسر»

که مهم‌ترین مشوق من

برای نوشتن این کتاب

بود

و

«دختر»

که هم‌زمان با آغاز نگارش این کتاب

به دنیا

آمد.

فهرست مطالب

مقدمه	۱۱
بخش اول: فلسفه دگراندیشانه پول	۱۷
فصل اول: ماهیت دگراندیشانه پول	۱۹
نخستین تلاش‌ها: فلسفه پول گتورک زیمل	۲۹
واپسین تلاش‌ها: جان سرل و هستی‌شناسی پول	۴۸
فصل دوم: نگرش پولی پساکینزی: درک جدیدی از فرآیند خلق پول	۶۱
مؤلفه‌های اصلی پساکینزی	۷۱
الف) چالش با نئوکلاسیک‌ها	۷۱
ب) سیراندیشه‌های اقتصاددانان پساکینزی	۷۶
دلالت‌های پولی اقتصاد پساکینزی	۸۳
فهم ترازنامه‌ای از پول	۸۸
درونزایی پول	۹۷
درونزایی مالی	۱۰۷
فصل سوم: تاثیر نگرش جدید به پول در فهم سرمایه‌داری	۱۱۵
تضاد نوین سرمایه‌داری: سرمایه‌داری مالی	۱۲۴
استثمار به‌روایت پساکینزی	۱۳۵
نظریه چرخه‌های پولی تولید	۱۳۵
آزادسازی مالی و تسخیرگری اقتصاد توسط نخبگان مالی	۱۴۶
کانالیزه‌شدن تورم	۱۶۰
برنده و بازنده سیاست پولی	۱۶۳
پیوست: آراء پولی گتورک نَب و منتقدان اتریشی و مارکسیست وی	۱۶۶
نقد مارکسیستی به آراء نَب	۱۷۲
نقد اقتصاد اتریشی به آراء نَب	۱۷۸

۱۸۰.....	تشابه مارکسیست ها و اتریشی ها در نقد نَب
۱۸۲.....	نقد گروهی از پساکینزی ها به نَب
۱۸۹.....	پیامدهای نگرش نَب در اقتصاد پولی
۲۰۵.....	بخش دوم: اقتصاد ایران در چارچوب پساکینزی
۲۰۷.....	مقدمه: تولید و تورم در بازه ۱۳۹۱-۱۴۰۱
۲۱۱.....	فصل اول: انقباض پولی؛ مقابله با تورم از طریق تحدید ذخایر
۲۱۳.....	• نسبت ذخایر دیداری به کل ذخایر
۲۱۴.....	• نسبت ذخایر دیداری به سپرده ها پس از کسر ذخیره قانونی
۲۱۴.....	• نسبت ذخایر اضافی به کل سپرده ها
۲۱۵.....	دوره های خلاف روند (افزایش ذخایر)
۲۱۵.....	۱. کاهش نرخ بین بانکی بعد از شوک کرونا در بهار ۱۳۹۹
۲۱۷.....	۲. کاهش هزینه سپرده بر اثر سرکوب نرخ بهره در نیمه نخست ۱۴۰۰
۲۱۹.....	۳. استفاده از تنخواه گردان در بهار ۱۴۰۱
۲۲۱.....	فصل دوم: کنترل پایه پولی
۲۲۴.....	شکست کنترل پایه پولی بر اثر درونزایی ذخایر
۲۲۵.....	افزایش نرخ توافق با خرید بر اثر مازاد تقاضای وجوه
۲۲۶.....	افزایش نرخ بین بانکی بر اثر افزایش نرخ توافق با خرید
۲۲۷.....	اثر کاهش رپوو و اعتبارگیری قاعده مند بر افزایش اضافه برداشت
۲۲۹.....	نتیجه انقباض ذخایر بانک ها: افت تقاضای اوراق
۲۳۰.....	نتیجه انقباض در بازار سرمایه: کاهش ارزش بازار
۲۳۱.....	کاهش نقدشوندگی و ریزش بازار
۲۳۷.....	فقدان ارتباط مستقیم میان نرخ بین بانکی و بازار سرمایه
۲۴۴.....	افت کل تقاضای اوراق بر اثر کمبود منابع مالی
۲۴۵.....	تاثیرگذاری اوراقی سازی کسری بودجه بر تشدید انقباض

۲۵۱.....	فصل سوم: کنترل نقدینگی
۲۵۳.....	کنترل ترازنامه بانک‌ها
۲۵۹.....	فصل چهارم: ریشه‌های شکل‌گیری تورم (۱): طرف تقاضا
۲۶۲.....	نسبت بدهی دولت به بانک مرکزی در پایه پولی
۲۶۵.....	محوریت خالص دارایی‌های خارجی در پایه پولی (ارزمحوری)
۲۶۶.....	محوریت خالص دارایی‌های خارجی در ترازنامه بانک مرکزی (ارزمحوری)
۲۶۸.....	ناکارآمدی ابزار نرخ بهره (طرف تقاضا)
۲۷۱.....	فصل پنجم: جایگاه نرخ ارز در تورم (۲): طرف عرضه
۲۷۸.....	نظریه نامتعارف رابرت گوتمان از تورم
۲۸۹.....	رویکرد متعارف بانک‌های مرکزی در کنترل تورم
۲۹۵.....	پیش‌شرط‌های ارز تک‌نرخ
۳۰۳.....	تجربه حکومت قبل از حساب سرمایه‌باز
۳۰۸.....	تکمیل سیاست‌های پولی نادرست با رویکرد اشتباه در سیاست ارزی
۳۱۳.....	جمع‌بندی
۳۱۴.....	منابع

مقدمه

عموم کتاب‌هایی که در خصوص پول یا اقتصاد پولی نوشته شده، معطوف به جنبه‌های آموزشی اقتصاد جریان اصلی است. تحولات علم اقتصاد از دهه ۱۹۷۰ بدین سو، به مدد کاربرد روزافزون ریاضیات و آمار، به قدری سریع پیش رفته که اختلافات روش‌شناسی و تاریخی مکاتب را به‌بوته فراموشی سپرده است. بنابراین، عجیب نیست که تمرکز برمسائلی مانند چیستی پول، به‌هیچ‌وجه دغدغه جامعه علم اقتصاد نیست. با این حال، برخی مکاتب دگراندیش مانند مکتب پساکنیزی، یا حتی برخی جامعه‌شناسان اقتصادی - و معدودی فلاسفه تحلیلی - تلاش کرده‌اند تا حدی خلاء مذکور را پُر کنند. کتاب حاضر نیز تلاشی در همین جهت است. این کتابی تلاشی برای بازسازی نگاه دقیق‌تر به اقتصاد ایران است. بنابراین، کار به‌طور معکوس پیش می‌رود؛ ابتدا باید ببینیم این نگاه جدید به - اقتصاد ایران، چه پیش‌زمینه‌هایی نیاز دارد. برای اینکه بتوانیم به‌طور دقیق‌تری سراغ واقعیت‌ها یا شواهد برویم، نیاز داریم ابتدا تئوری‌های بهتری را انتخاب کنیم. بنابراین، برای اینکه اقتصاد ایران را صرفاً در چارچوب‌های بارها مطرح شده (که در آن معضل کسری بودجه موجب استقراض از بانک مرکزی می‌شود، در پی آن، استقراض بانک مرکزی موجب تورم می‌شود، و در نهایت، مشکلات ساختاری اقتصاد ایران شکل می‌گیرد) نگاه نکنیم، نیازمند بن‌مایه‌هایی هستیم که در تحلیل شواهد گمراه‌نشویم. قابل ذکر است که همان روایت تکراری و البته پُر طرفدار فوق هم از دل یک تئوری بیرون آمده است. این نکته از این رو حائز اهمیت است که مواجه ما با عادی‌ترین اتفاقات اقتصادی نیز پیرو چارچوب‌های از پیش تعیین‌شده‌ی ما قرار دارد. «هر» تحلیلی در یک چارچوب مکتبی جای می‌گیرد که موجب امتناع قوانین کلی و جهانشمول می‌گردد. هرچند برای گروهی که بر اثر اتفاقاتی که در حوزه علم اقتصاد افتاده، خود را یگانه راه علم و دانایی می‌دانند،

دعواهایی مکتبی، تاریخ مصرف گذشته است؛ مسئله‌ای که بیشتر نشانه تعارض منافع است، تا یک ادعای علمی.

اما این کتاب -

این کتاب در دو بخش به رشته تحریر درآمده که در بخش نخست، مباحث نظری و در بخش دوم کاربرد این نظریات در اقتصاد ایران بررسی شده است.

• بخش اول

در فصل نخست این بخش، هستی‌شناسی پول مورد بررسی قرار می‌گیرد. توجه به اینکه چنانچه در روایات مرسوم گفته می‌شود پول از دل مبادلات بازاری بیرون آمده و ماهیتش، واسطه مبادله بودن است، دلالت‌هایی در پی داشته که برای نگاه وسیع‌تر به آن دلالت‌ها باید ریشه‌های آن را واکاوی کنیم. در این فصل با بازخوانی آراء پولی گئورگ زیمل و جان سرل، نشان می‌دهیم که پول، برخلاف آنچه در روایت‌های غالب مطرح می‌شود، نه یک پوشش خنثی و جایگزینی محض برای تهاتر، که یک توافق اجتماعی، و البته با محوریت نماینده این توافق اجتماعی - دولت - شکل می‌گیرد. در این مسیر، با نظریه‌های ارزش و ماهیت مبادله روبه‌رو هستیم، تا بن‌مایه‌های گزاره فوق را به دقت بررسی کرده باشیم. در فصل دوم، ابتدا عناصر اصلی اقتصاد کینز (که حتی توسط نئوکینزی‌ها کتمان شده است) را بیان می‌کنیم تا به لحاظ لغوی نیز به مکتب پساکینزی نزدیک شویم. سپس، هم به لحاظ تاریخی و هم به لحاظ فکری، عقاید اقتصاددانان پساکینزی را مطرح می‌کنیم تا این مجموع این دو مورد، مقدمه‌ای بر ورود به موضع پولی اقتصاددانان پساکینزی باشد. دلالت‌های پولی اقتصاد پساکینزی در چارچوب فهم ترازنامه‌ای از پول و درون‌زایی پول مطرح می‌شود. این دو مورد نشان می‌دهد که چگونه از فهم نوین به ماهیت پول، می‌توان دلالت‌هایی در خصوص سیاست پولی و مسئله خلق پول برداشت کرد. به عنوان نمونه، چنانچه در فصل نخست خواهیم دید، مبادله، مقدم بر پول نیست و در ذات خود، نیازمند پول است. این گزاره در فصل دوم بدین شکل طرح می‌شود که تا وقتی خلق پولی در کار نباشد،

تولیدی شکل نخواهد گرفت. در فصل سوم و نهایه این بخش، خواهیم دید که تلقی مذکور از پول، چگونه نگاه ما به سرمایه‌داری را متحول خواهد کرد. به لحاظ تاریخی، اقتصاددانان مارکسیستی نظیر پل سوئیزی، رابرت برنرو موریس داب در خصوص تضادهای سرمایه‌داری صحبت کرده‌اند، و حتی از دوره‌ای به بعد که مباحث رودلف هیلفر دینگ و ولادیمیر لنین در خصوص سرمایه‌مالی مطرح شد، تضادهای نوین سرمایه‌داری نیز مورد بحث قرار گرفت؛ این مباحث آموزه‌های قابل توجهی در خصوص فهم سرمایه‌داری ارائه می‌کند؛ با این حال، فقدان توجه کافی به مقوله پول در این تحلیل‌ها مانع از ارائه یک نظریه استثمار دقیق می‌شود. ارائه یک نظریه استثمار در چارچوب یکی از گرایش‌های اقتصاد پساکینزی (مکتب چرخه‌های پولی تولید) نشان می‌دهد که انتقادات چپ‌گرایان از سرمایه‌داری هرچند به‌طور ناکافی، اما در ریشه‌ی خود، همچنان ادعاهای مهمی هستند. در انتهای این بخش، پیوستی در خصوص آراء پولی گئورگ نپ آورده شده که یکی از نظریه‌پردازان حوزه پول حاکمیتی بوده و مباحثی که مطرح کرده مکمل مناسبی برای مفاهیم که در فصل نخست بررسی شده به‌شمار می‌آید. اهمیت این بررسی، از این جهت است که نپ، از سوی اقتصاددانان بازار آزادی (اقتصاددانان مکتب اتریش) و اقتصاددانان مارکسیستی به یک اندازه تخریب شده و حذف‌شده که با هر دو جریان ایجاد کرده، نشانه دوروی یک سکه بودن بسیاری مواضع بازارگرایانه و مارکسیستی در حوزه پول است.

• بخش دوم

در فصل‌های اول، دوم و سوم این بخش، تصویری از وضعیت رشد اقتصادی و تورم ارائه می‌دهیم و راهکارهایی که در بازه ۱۴۰۱-۱۳۹۰ برای کنترل تورم ارائه شد را بررسی می‌کنیم. با توجه به مبانی ذکر شده، خواهیم دید که براساس تلقی‌های متعارف پولی، ایده کنترل پایه پولی از طریق جلوگیری از بدهکار شدن دولت به بانک مرکزی، نه تنها موجب کنترل پایه پولی نشد، بلکه زمینه‌ساز افزایش قابل توجه نقدینگی در سال‌های بعد شد. در واقع، بانک مرکزی برای کنترل تورم، افزایش بدهی دولت به بانک مرکزی را خط قرمز خود دانست و از شارژ ذخایر بانکی

امتناع نمود. در نتیجه، افزایش تقاضا برای تامین وجوه بانکی، فشار بر نرخ بهره را افزایش داد، تا جایی که نرخ بهره واقعی نیز مثبت شد. در سوی دیگر ماجرا، درون‌زایی ذخایر موجب افزایش پایه پولی از ناحیه بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی شد و نقدینگی نیز با شتاب بیشتری به دلیل رقابت بانک‌ها برای پرداخت سود بیشتر افزایش پیدا کرد. در فصل چهارم و پنجم، دلایل شکل‌گیری تورم را از سمت عرضه و سمت تقاضا بررسی خواهیم کرد تا جنس تورم در بازه مورد بررسی مشخص باشد. ضرورت این بررسی نشان می‌دهد که چرا سیاست‌های پولی متعارف کارآمدی لازم برای کنترل تورم را نداشته است. در شرایطی که بدهی‌های دولت به فدرال رزرو با رشدهای قابل توجهی روبه‌رو بوده، اما تورمی متناسب با آن نداشته، بسیاری از کارشناسان اقتصادی در ایران، سهم یک درصدی بدهی دولت از پایه پولی را ریشه تمام مشکلات اقتصادی - علی‌الخصوص تورم - می‌دانند! در واقع، بی‌توجهی به اینکه پول بانک مرکزی با پول بانک‌ها تفاوت دارد و پایه پولی جزئی از نقدینگی (که در بلندمدت بر تورم اثر می‌گذارد) نیست، باعث شده یک تلقی غیرواقعی در تحلیل اقتصاد ایران حاکم بشود. این مسئله ناشی از عدم شناخت حسابداری خلق پول که در بخش نخست بررسی خواهد شد، است. پایه پولی در حقیقت پولی است که امکان تسویه بین بانک‌ها را فراهم می‌کند و البته که می‌تواند بر خلق پول موثر باشد، اما لزوماً چنین نیست که لزوماً منجر به افزایش نقدینگی شود. زمانی که مصارف به‌طور قابل توجهی محدود شده باشد، افزایش پایه پولی هیچ دلالت تورمی‌ای نخواهد داشت، حتی اگر این گزاره‌های غلط توسط کسانی که دائماً در دانشگاه شریف مشغول کوئیز دادن باشند، تکرار شود.

• دو نکته

برخی اسامی و اصطلاحات در این کتاب براساس استانداردی که نقل قولی در خصوص آن وجود داشته، نوشته شده است. برای مثال، نویسنده در کتب قبلی‌اش برای املاي Subjectivism عموماً از واژه سابجکتیویسم استفاده کرده است، اما در این کتاب چون در نقل قول‌هایی که ذکر شده، «سوبژکتیویسم» ذکر

شده، در متن نیز همان املا معیار قرار گرفته تا دو املا برای یک واژه وجود نداشته باشد. در خصوص برخی اسامی نیز این مسئله وجود داشته است. همچنین، منابع فارسی این کتاب، بگونه‌ای تنظیم شده که خوانندگان علاقه‌مند به این مباحث، تقریباً با بیشتر کتاب‌های فارسی موجود در این حوزه‌ها آشنا شوند و در صورت نیاز به آشنایی بیشتر، آرشو خوبی از منابع موجود داشته باشند.

قدردانی -

نگارش این کتاب با سختی‌های شخصی زیادی همراه بود. از پدر، مادر و همسرم متشکرم که در آن شرایط، زمینه نگارش را فراهم کردند. به‌طور خاص قدردان همسرم، فاطمه نوده فراهانی هستم که در این مسیر، سختی‌های تربیت فرزند مانع این همراهی‌اش نشد. همچنین، قدردان دکتر محسن یزدان‌پناه که بسیاری از منابع مورد استفاده این کتاب را معرفی کردند، هستم. بدون راهنمایی‌های ایشان، نه مباحث پیرامون زیمیل غنای کافی داشت، و نه مباحث نگاه ترازنامه‌ای به پول، به‌همراه درون‌زایی پولی و مالی، به‌شکلی که در این کتاب آمده، می‌بود. بدون شک، ورود ادبیات پساکینزی در ایران مدیون تلاش‌های ایشان و همکارانشان در یک دهه اخیر است. همچنین، آقای مجتبی رستمی، پژوهشگر دوره پسادکتری اقتصادسنجی، در مدل‌سازی بخش دوم کتاب نقش مهمی ایفا کردند و دکتر مهدی مهران‌فر نیز دیتای مربوط به اقتصاد جهانی را در اختیار بنده قرار دادند. از هر دو بزرگوار سپاس‌گذارم. همچنین قسمتی از مباحث بخش دوم کتاب را در کلاس «اقتصاد ایران» دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه علوم و تحقیقات ارائه کرده‌ام و نکات دانشجویانم بر غنای کار افزوده است. از اساتید بزرگوارم دکتر یگانه موسوی جهرمی، دکتر فرهاد غفاری و دکتر فرزانه وفادار نیز سپاس‌گذارم.

در نهایت از دکتر محمد مهدی مومن‌زاده بابت تمام همراهی‌های وافرشان سپاس‌گذارم.

سید امیرحسین شکرآبی

تهران - خرداد ۱۴۰۲

منابع

منابع فارسی

- آکرلاف، جرج و شیلر، رابرت. (۱۴۰۰) روحیات حیوانی: تاثیر روان آدمی بر اقتصاد و اهمیت آن برای سرمایه‌داری جهانی (ترجمه محمدجواد اشتیاق) تهران: انتشارات دنیای اقتصاد
- آستون، تی‌اچ و فیلیپین، سی‌اچ‌تی. (۱۳۹۵) بحث برنز: ساختار طبقاتی زراعی و توسعه‌ی اقتصادی در اروپای پیشاصنعتی (ترجمه حسن مرتضوی) تهران: نشر ثالث
- افشاری، زهرا. (۱۳۹۹) سیاست پولی: رویکرد تعادل عمومی پویای تصادفی، تهران: انتشارات دانشگاه الزهرا (سلام الله علیها)
- استادانی جنکو، آلکسی ایوانوویچ. (۱۳۹۹) نظام پول بین‌المللی و بحران مالی جهانی (ترجمه ناصرزرافشان) تهران: انتشارات آزاد مهر
- اینگام، جفری. (۱۴۰۰) ماهیت پول (ترجمه اصلان قودجانی، حسین درودیان و علی نصیری‌ا قدم) تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
- اسنودان، برایان و وین، هاوارد آر. (۱۴۰۰) اقتصاد کلان جدید: منشا، سیر تحول و وضعیت فعلی (ترجمه منصور خلیلی عراقی و علی سوری) تهران: انتشارات سمت
- استندینگ، گای. (۱۴۰۰) فساد در نظام سرمایه‌سالاز: چرا رانت جویی پاداش دارد ولی کار مولد نه؟ (ترجمه فرزانه چهاربند) تهران: نشر نهادگرا
- اینس، آلفرد میشل. (۱۴۰۱) نظریه اعتباری پول (ترجمه پیام درخشان‌فرد) تهران: انتشارات آماره
- باستیا، کلود فردریک. (۱۴۰۲) سه رساله: جستارهایی درباره لیبرالیسم کلاسیک (ترجمه اسماعیل غروی) تهران: نشر ثالث
- بلاکلی، گریس. (۱۴۰۰) آنچه مالی‌سازی از اقتصاد جهان ربود (ترجمه گروه مترجمان به سرپرستی احمد سیف) تهران: نشر چشمه
- بلامی فاستر، جان. (۱۳۹۲) از سقوط مالی تا رکود اقتصادی: ریشه‌های بحران بزرگ مالی (ترجمه پرویز صداقت) تهران: نشر پژواک
- بوستاک، فرانسیس؛ جونز، جفری. (۱۳۹۸) برنامه‌ریزی و قدرت در ایران: ابوالحسن ابتهاج و توسعه اقتصادی زیر سلطه شاه (ترجمه مهدی پازوکی و علی حبیبی) تهران: انتشارات کویر
- بولاند، لارنس و دیگران. (۱۳۷۶) بررسی جنبه‌های روش‌شناختی کینز (مقاله مبانی روش‌شناسی کینز: نظریه عمومی)، تهران: انتشارات کتاب دیدآور
- برنز، رابرت. (۱۳۸۱) بحران در اقتصاد جهانی (ترجمه حسن مرتضوی) تهران: انتشارات اختران

- برنز، رابرت. (۱۳۹۹) نقدی بر مارکسیسم نواسمیتی: دو مقاله در باب گذار به سرمایه‌داری (ترجمه علیرضا خزائی، محمدصادق فلاح‌پور) تهران: انتشارات چرخ
- برنانکی، بن؛ گیتتر، تیموتی و پاولسون، هنری. (۱۴۰۱) بحران مالی و درس‌های آن: خاموش - کردن شعله‌های آتش بحران (ترجمه محمدرضا فرهادی‌پور) تهران: انتشارات اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی ایران
- پراساد، اسوار. اس. (۱۴۰۱) آینده پول: انقلاب دیجیتال چگونه پول‌های رایج و امور مالی را متحول می‌سازد (ترجمه رضا بخشی‌آنی و مجید امیدی) تهران: انتشارات ایران
- پلیکرونو، سی. جی. (۱۴۰۱) علم اقتصاد و چپ (ترجمه پیروز اشرف) تهران: انتشارات موسسه فرهنگی هنری جهان کتاب
- تئین، پیتر و واینز، دیوید. (۱۳۹۵) کینز؛ اقتصاد خروج از رکود (ترجمه محمدرضا فرهادی‌پور) تهران: انتشارات اختران
- توز، آدام. (۱۴۰۰) سقوط اقتصادی ۲۰۰۸ (ترجمه پیروز اشرف) تهران: انتشارات اختران
- توسلی، محمداسماعیل. (۱۳۹۲) تحلیل ماهیت پول. فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی سال دوازدهم شماره ۴۸
- توسلی، محمداسماعیل؛ کميجانی، اکبر و عربی، هادی. (۱۳۹۱) بررسی و نقد نظریه‌های اندیشه‌ورزان اقتصادی غرب درباره ماهیت پول. فصلنامه پژوهش‌های اقتصاد ایران، سال هفدهم، شماره ۵۱
- حسنی، سیدحمیدرضا و موسوی، هادی. (۱۴۰۰) انسان‌کنش‌شناسی پسامدرنیته: مبانی انسان‌شناختی اندیشه اجتماعی معاصر در دیدگاه آنتونی گیدنز و جان سرل، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
- درخشان، مسعود. (۱۴۰۲) فریب بزرگ: علم اقتصاد یا اقتصاد علم‌نما (ترجمه عاطفه تکلیف) تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
- دیویدسون، پل و دیگران. (۱۳۹۰) اقتصاد پولی: مجموعه مقالات (ترجمه مهدی تقوی) تهران: انتشارات علم
- دیویس، هاوارد. (۱۳۹۲) مقصران بحران مالی ۲۰۰۹-۲۰۰۷ (ترجمه سیدمحمدجواد فرهانیان و عطیه‌السادات فرهانیان) تهران: انتشارات بورس
- رایبسون، جون. (۱۳۵۳) فلسفه اقتصادی (ترجمه بابزید مردوخ) تهران: انتشارات شرکت سهامی کتاب‌های جیبی
- رایبسون، جون. (۱۳۵۳) مقدمه‌ای بر نظریه اشتغال (ترجمه احمد شهشهانی) تهران: انتشارات شرکت سهامی کتاب‌های جیبی
- روتبارد، مورا. (۱۴۰۲) حکومت با پول ما چه کرده است؟ (ترجمه شیدوش سپهرداد) تهران: انتشارات آماره

- رئیس جعفری، رسول. (۱۳۹۹) روایت یک فروپاشی: بن‌بست نظام سلطنتی از نگاه کارگزاران آن. تهران: انتشارات نهادگرا
- روسو، ژان-ژاک. (۱۴۰۱) قرارداد اجتماعی: متن و در زمینه‌ی متن (هیئت تحریریه: ژرار شومین، آندره سنیک، کلود مورالی، ژوزه مدینا) (ترجمه مرتضی کلاتریان) تهران: انتشارات آگه
- زیمل، گئورگ. (۱۳۸۷) مقالاتی درباره تفسیر در علم اجتماعی (ترجمه شهناز مسمی‌پرست) تهران: شرکت سهامی انتشار
- زیمل، گئورگ. (۱۳۹۵) گزیده مقالات (ترجمه شاپور بهیان) تهران: انتشارات دنیای اقتصاد
- زیمل، گئورگ. (۱۴۰۰) فلسفه‌ی پول (ترجمه صالح نجفی و جواد گنجی) تهران: نشر مرکز
- زیمل، گئورگ. (۱۳۹۷) دین (ترجمه امیررضایی) تهران: نشرنی
- سرل، جان. (۱۳۹۹) ساخت واقعیت اجتماعی (ترجمه میثم محمدامینی) تهران: انتشارات فرهنگ نشر نو
- سرل، جان. (۱۴۰۱) پول، هستی‌شناسی قانون و جامعه (ترجمه علیرضا عطارزاده) تهران: انتشارات شب‌خیز
- سعیدی، علی اصغر. (۱۴۰۲) تکنوکراسی و سیاست‌گذاری اقتصادی در ایران به‌روایت رضا نیازمند، تهران: انتشارات لوح فکر
- سوئدبرگ، ریچارد و گرانووتر، مارک. (۱۳۹۷) جامعه‌شناسی اقتصادی: ساخت اجتماعی و کنش اقتصادی (ترجمه علی اصغر سعیدی) تهران: انتشارات موسسه تیسسا ساغر مهر
- سوئدبرگ، ریچارد. (۱۳۹۷) ماکس وبر و جامعه‌شناسی اقتصادی (ترجمه شهین احمدی) تهران: انتشارات دنیای اقتصاد
- سوئیزی، پل. (۱۳۹۷) چهار سخنرانی درباره مارکسیسم (ترجمه یوسف نوری‌زاده) تهران: انتشارات پیدایش
- سیف، احمد. (۱۳۹۹) امپریالیسم در عصر جهانی‌کردن (مجموعه مقالات به‌گردآوری و ترجمه احمد سیف) تهران: انتشارات افکار جدید
- شکرآبی، سیدامیرحسین. (۱۴۰۱) معرفت‌شناسی مکتب اتریش و کارآمدی نظام بازار، تهران: انتشارات دنیای اقتصاد
- شکرآبی، سیدامیرحسین. (۱۴۰۲) چالش اقتصاد اتریشی، تهران: نشرآماره
- فلمن، فردیناند. (۱۴۰۱) بازنگری در فلسفه اجتماعی گئورگ زیمل (ترجمه محمد نجاری) تهران: انتشارات شوراآفرین
- فریزی، دیوید. (۱۳۹۳) گئورگ زیمل (ترجمه شهنار مسمی‌پرست) تهران: انتشارات ققنوس
- فریدمن، میلتون. (۱۳۷۵) اقتصاد مکتب پولی (ترجمه حسن مدرکیان و مهدی تقوی) تهران: انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی ریاست جمهوری

- فیلهو، آلفردوسعد و دبورا، جانستون. (۱۳۹۴) نئولیبرالیسم: خوانش انتقادی (ترجمه میرحواد سیدحسینی، مریم اسماعیلی دورباطی و زهرا امیری) تهران: انتشارات پرسش
- کلتون، استفانی. (۱۴۰۱) افسانه کسری بودجه: تئوری مالی مدرن و تولید اقتصاد مردمی (ترجمه علی آقاجانی و امین استوار) تهران: انتشارات دیموند بلورین
- کینز، جان مینارد. (۱۳۹۹) نظریه عمومی اشتغال، بهره و پول (ترجمه منوچهر فرهنگ) تهران: نشرنی
- گریبر، دیوید. (۱۳۹۹) تاریخ پنج هزارساله بدهی (ترجمه مصطفی آقایی) البرز: انتشارات دهکده هوسم
- گرجی، ابراهیم و انواری، فرزانه. (۱۳۹۸) اقتصاد نئوکلاسیک و چالش‌های پیش رو، تهران: انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی
- گالبرایت، جان کنت. (۱۳۸۸) علم اقتصاد کلاهدراری معصومانه (ترجمه کاظم فرهادی) تهران: نشرنی
- گانوفسکی، رافائل. (۱۴۰۱) ارز دیجیتال بانک مرکزی: چرا ارز دیجیتال با تاریخ انقضا راهکار بسیار خطرناکی است؟ (ترجمه کاظم فولادی قلعه) تهران: آزمایشگاه پژوهشی فضای سایبر دانشگاه تهران
- گرینسپن، آلن. (۱۳۹۹) عصر تلاطم: ماجراهای دنیای جدید (ترجمه صالح واحدی) تهران: انتشارات گویا
- گزل، سیلویو. (۱۳۸۳) نظام اقتصاد طبیعی از راه زمین آزاد و پول آزاد (ترجمه سیدابراهیم بیضایی) تهران: انتشارات سمت
- گوتمان، روبرت. (۱۳۹۳) تحلیلی نظری در باب علل بروز تورم (ترجمه حسین درودیان)، تهران: نشریه الکترونیکی مؤسسه‌ی مطالعات و تحقیقات مبین، سال دوم، جستار شماره ۳۱
- لنین، ولادیمیر ایلیچ. (۱۳۹۶) امپریالیسم، بالاترین مرحله سرمایه‌داری (ترجمه مسعود صابری) تهران: نشر طلایه پرسو
- لائوسن، تونی. (۱۳۹۸) تغییر مسیر علم اقتصاد (ترجمه حمید پاداش و رامینه سلیمان‌زاده) تهران: نشر نهادگرا
- لورنگن، اریک. (۱۴۰۲) پول (احد علیقلیان) تهران: انتشارات فرهنگ نشر نو با همکاری نشر آسیم
- لاوویی، مارک. (۱۳۹۲) مقدمه‌ای بر اقتصاد پساکینزی (ترجمه مهرداد ملایی) تهران: انتشارات دنیای اقتصاد
- مینسکی، هایمن. (۱۳۹۵) ثبات بخشیدن به اقتصاد بی‌ثبات (ترجمه مهدی تقوی) تهران: انتشارات کتابخانه فروردین

- مازوکاتو، ماریانا. (۱۴۰۲) ارزش همه چیز: ساختن و ستاندن در اقتصاد جهانی (ترجمه به - سرپرستی احمد سیف) تهران: انتشارات روزنه
- مان، جف. (۱۴۰۰) در بلند مدت همه مرده ایم: کینزگرایی، اقتصاد سیاسی و انقلاب (ترجمه سامان صفرزائی) تهران: انتشارات شیرازه کتاب
- معرفتی محمدی، عبدالحمید. (۱۳۹۴) علم اقتصاد و مسئله شناخت، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه
- میرزادی جهومی، محمد مهدی. (۱۳۸۷) مسائل روش های سیاست اقتصادی، تهران: انتشارات ترمه [این کتاب در اصل ترجمه دکتر میرزادی جهومی است و به اشتباه در شناسه کتاب نام ایشان به عنوان مولف درج شده است. مولفان این کتاب عبارت اند از: ماریانو د. آنتونیو، آکوستو گرازیانی و سالواتور وینسی]
- مؤنثجاک، تامارا ک. (۱۴۰۰) بانکداری مرکزی: ثبات پولی و مالی: نظریه و عمل (ترجمه احمد عزیزی و فاطمه نوربخش) تهران: انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
- نورث، گری. (۱۳۹۹) دیدگاه های پولی میزس (ترجمه محمد جوادی و امیررضا عبدلی) تهران: انتشارات دنیای اقتصاد
- نیوتن، اسکات. (۱۳۹۹) چرخش انگلیسی: داستان گذار بریتانیا از اقتصاد شبه سوسیالیستی به اقتصاد آزاد (۱۹۶۰ - ۲۰۱۶) (ترجمه محمود جوادی) تهران: انتشارات دنیای اقتصاد
- نیکی تین، پیوترایانوویچ. (۱۴۰۱) مبانی اقتصاد سیاسی (ترجمه ناصر زرافشان) تهران: انتشارات آگاه
- ورنر، ریچارد و دیگران. (۱۴۰۰) پول از کجا می آید؟ راهنمای سیستم پولی و بانکی پادشاهی انگلستان (ترجمه علی نصیری اقدم، محمد مهدی عسگری، مهدی حسنی دولت آبادی، علی روحانی) تهران: انتشارات پژوهشکده وزارت اقتصاد و دارایی
- والش، کارل. (۱۳۹۹) تئوری و سیاست پولی (ترجمه محمد جوادی و امیررضا عبدلی) تهران: انتشارات دنیای اقتصاد
- وود، الن میک سینز. (۱۴۰۱) خاستگاه سرمایه داری از چشم اندازی گسترده تر (ترجمه حسن مرتضوی) تهران: نشر ثالث
- ویلیامسون، استیو. (۱۳۹۹) درس هایی در اقتصاد کلان (ترجمه محمد مبینی) تهران: انتشارات آماره
- هاروی، دیوید. (۱۳۹۸) هفده تناقض و پایان سرمایه داری (ترجمه خسرو کلاتری و مجید امینی) تهران: انتشارات کلاغ
- هاروی، دیوید. (۱۳۹۹) امپریالیسم جدید (ترجمه حسین رحمتی) تهران: انتشارات اختران

- هلر، هنری. (۱۴۰۰) زایش سرمایه‌داری از چشم‌انداز سده بیست و یکم (ترجمه حسن مرتضوی) تهران: نشر ثالث
- هولت، ریچارد و پرسمن، استیون. (۱۳۹۷) راهنمای اقتصاد پساکینزی (ترجمه مهدی تقوی) تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی
- هیلفردینگ، رودلف. (۱۳۹۴) سرمایه مالی (ترجمه احمد تدین) تهران: انتشارات دنیای اقتصاد
- یزدان‌پناه، محسن؛ درودیان، حسین. (۱۳۹۹) بانکداری مرکزی و توسعه. تهران: انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
- یگانه، محمد. (۱۴۰۲) خاطرات محمد یگانه (مصاحبه‌کننده ضیاء صدقی، به‌کوشش حبیب لاجوردی، برای دانشگاه هاروارد، مرکز مطالعات خاورمیانه) تهران: نشر ثالث

منابع انگلیسی

- Gnos, Claude. (2016) Circuit Theory Supplementing Keynes's Genuine Analysis of the Monetary Economy of Production, Rotterdam: Erasmus University Rotterdam
- Bezemer, Dirk. (2016) Towards an accounting view on money banking and the macroeconomy: history, empirics, theory, Cambridge: Cambridge journal of Economics
- Smithin, John. (2016) Some puzzles about money, finance and the monetary circuit, Cambridge: Cambridge journal of Economics
- McLeay, Micheal; Radia, Amar and Thomas, Ryland. (2014) Money creation in the modern economy, London: Bank of England, Quarterly Bulletin Q1
- Palley, Thomas I. (2013) Financialization: The Economics of Finance Capital Domination, London: Palgrave Macmillan
- Graziani, Augusto. (200) The Monetary Theory of Production, Cambridge: press syndicate of the University of Cambridge
- Parguez, Alain and Seccareccia, Mario. (2000) What is Money? (Chapter The credit theory of money: the monetary circuit approach) London: routledge
- Yeve Nersisyan & Flavia Dantas (2017) Rethinking liquidity creation: Banks, shadow banks and the elasticity of finance, Journal of Post Keynesian Economics, 40:3, 279-299
- Bryan, Dick & Rafferty, Michael. (2007) Financial derivatives and the theory of money, Economy and Society, 36:1, 134-158
- Gabor, Daniela and Vestergaard, Jakob. (2016) Towards a theory of shadow money, Institute for New Economic Thinking (INET)
- Whalen, Charles J. (2022) A modern guide to Post-Keynesian Institutional economics, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited
- Deutsche Bundesbank Monthly Report April 2017. The role of banks, non-banks and the central bank in the money creation process
- Kelton, Stephanie. (2020) The Deficit Myth: Modern Monetary Theory and the Birth of the People's Economy. London: John Murray Press
- Cantú Milà Natàlia. (2005) A Sociological Theory of Value: Georg Simmel's Sociological Relationism, Bielefeld: transcript Verlag
- Knapp, Georg Friedrich. (1924 [1905]) The State Theory of Money, London: Macmillan
- Bernanke, Ben and Blanchard, Olivier. (2023) What Caused the U.S. Pandemic-Era Inflation? Washington, D.C: Brookings Institution

- Marx, Karl. (1976) A Contribution to the Critique of Political Economy. New York: Intl Pub Co Inc
- Mises, Ludwig von. (1919) State, Nation und Wirtschaft n 3, Vienna: Manz.
- Mises, Ludwig von. (1912). On the Manipulation of Money and Credit. Alabama: The Ludwig von Mises Institute.
- Mises, Ludwig von. (1920) Mises Archive 73, Mises to Lederer, letter dated January 29: 41f.
- Rothbard, Morry N. (1994) Case Against the Fed, M. Alabama: The Ludwig von Mises Institute.
- Rothbard, Morry N. (2009) America's Great Depression, Alabama: The Ludwig von Mises Institute
- Phillips, C. A. Mcmanus, T. F. Nelson, R. W. (1937) Banking and The Business Cycle (A Study of the Great Depression in the United States) Alabama: The Ludwig von Mises Institute.
- Keynes, John Maynard. (1930) A Treatise on Money. London: Macmillan
- Chung, S. & A. Tai (1998), "On the Dynamic Relation Between Stock Prices and Exchange Rates", Journal of Financial Research, Vol. 19, PP. 193-207
- Amihud, Y. (1993), "Exchange Rates and Stock Prices: A Study of the US Capital Markets Under Floating Exchange Rates", Akron Business and Economic Review, Vol.12, PP. 7-12.
- Fang. H. & J.C.H. Loo (1994), "Dollar Value & Stock Return", International Review Of Economics & Finance, Vol. 3, No. 2, PP. 221-231.

لینک‌های اینترنتی

- <https://medium.com/@monetarypolicyinstitute/the-descent-into-monetary-austerity-announcing-the-new-monetary-policy-institute-blog-2f55435260b2>
- <https://www.wsj.com/articles/the-deficit-myth-review-years-of-magical-thinking-11591396579>
- <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2016/12/31/Risk-Taking-Liquidity-and-Shadow-Banking-Curbing-Excess-While-Promoting-Growth>
- Austrian Exploitation Theory - Foundation for Economic Education (fee.org)
- <https://www.nber.org/papers/w31099>
- <https://mises.org/wire/review-stephanie-keltons-deficit-myth>
- <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/06/26/europes-inflation-outlook-depends-on-how-corporate-profits-absorb-wage-gains>

